

№ 20 (277)
Май 2009 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

У нумары:

- **Школьнае краязнаўства: музей «Спадчына» –** стар. 3
- **Лёс горада: рынак у Клецку –** стар. 5
- **З архіваў: дэмаграфія, год 1849 –** стар. 6

Беларуская гісторыя для рускамоўнага чытача

Выйшаў першы нумар альманаха «Деды», стваральнік якога гісторык-публіцыст Анатоль Тарас. Сваю задуму ён тлумачыць так: «Гэта дайджэст публікацый пра беларускую гісторыю. Альманах прызначаны для шырокага кола чытачоў, якія не маюць гістарычнай адукацыі, аднак цікавяцца гістарычным мінулым сваёй краіны і свайго народа».

У альманаху сабраныя тэксты як перадрукаваныя з беларускіх выданняў у перакладзе на рускую мову, гэтак і тыя, што друкуюцца ўпершыню. Большасць тэкстаў «Дедов» будучы менавіта на рускай мове, каб зрабіць інфармацыю даступнай для людзей па-за межамі Беларусі і для тых беларусаў, якія не маюць цікавасці да беларускамоўнай друкаванай прадукцыі. Анатоль Тарас у прадмове так тлумачыць гэты падыход: «Для таго, каб узнік масавы інтарэс «нізоў і вярхоў» да беларускай мовы,

патрэбна засваенне большасцю насельніцтва нацыянальнай ідэалогіі, ад чаго мы сёння далёкія». Аўтар бачыць сэнс у «нацыянальна арыентаванай прапагандзе» менавіта па-руску.

Паводле паведамленняў інтэрнэту

Зноў лета – рушым па родным краі!

Фота Міколы ПІВАВАРА

На тым тыдні...

● **18 мая** ў Рагачоўскім музеі адкрылася **выстаўка «Старажытныя арнаменты ручнікоў»**, дзе можна ўбачыць ручнікі XIX–XX стагоддзяў з калекцыі Веткаўскага музея. Прадстаўлены і ручнікі, якія выкарыстоўваліся падчас абрадаў «Выкліканне дажджу» і «Свяча». Добрым дадаткам на выстаўцы стала і кераміка бронзавага веку з непаўторным арнаментам. Пабачыць усё ў гэтым музеі можна да 18 ліпеня.

● **З 18 па 22 мая** Пасольства ЗША ў Беларусі і сталічны кінатэатр «Перамога» правялі **фэстываль амерыканскага дакументальнага кіно**. У ягонай праграме былі фільмы, што закранаюць розныя праблемы сучаснасці – ад пытанняў абароны навакольнага асяроддзя да міжсабовых стасункаў і агульных старонак гісторыі. У імпрэзе бралі ўдзел амерыканскія кінематаграфісты Сандра Руч і Гіта Патэл. Сярод стужак былі «Згубленыя ландшафты Амерыкі: высакатраўная прэрыя», «Аўтызм: мюзікл», «Праект Кашмір».

● **Сёлета з 20 мая** ў нашай краіне праходзяць традыцыйныя, ужо васьмыя, **Дні шведскай культуры**. У іх рамках 21 мая ў Акадэміі мастацтваў адбылася літаратурная вечарына. У ёй бралі ўдзел шведскія пісьменнікі Мікаэль Ніэмі, Пятэр Фробэрг Ідлінг, Андрэас Матсан, Уліне Сціг, Аніка Нурлін. Пераклады іх твораў чытала актёрка купалаўскага тэатра Алена Іваннікава. Беларускую літаратуру прадстаўлялі Анатоль Вяцінскі, Людміла Рублёўская, Валерыя Кустава, Андрэй Хадановіч, Алесь Разанаў і перакладчык на шведскую Дзмітрый Плакс. Напярэдадні выйшлі зборнік сучаснага шведскага апавадання і «Кароткая граматыка шведскай мовы», якія таксама былі прадстаўлены на вечарыне. На імпрэзе прысутнічаў амбасадар Каралеўства Швецыя Стэфан Эрыксан, які сказаў: «Я сам здзіўлены, што палюбіў тое, што можна было і не палюбіць, – а таксама дадаў. – Цікаўцеся шведскай літаратурай, шведскай культурай, але перш за ўсё паважайце і любіце сваё роднае слова, сваіх пісьменнікаў. Чытайце іх, паважайце іх, яны гэтага заслугоўваюць». Нагадаем, што гэты чалавек – даўні і шчыры прыхільнік нашай культуры, ведае нашыя традыцыі і палсядоўна карыстаецца беларускай мовай.

● **З 21 па 22 мая** ў Мінску прайшлі **XV Міжнародныя Кірыла-Мяфодзіўскія чытанні**, прысвечаныя Дням славянскага пісьменства і культуры, якія арганізавалі Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў, Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь, Беларускі экзархат Рускай праваслаўнай царквы, Інстытут тэалогіі імя святых Кірылы і Мяфодзія Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, Міжнароднае грамадскае аб'яднанне «Хрысціянскі адукацыйны цэнтр імя святых Мяфодзія і Кірылы». Дырэктар Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Р. Матульскі выступіў з дакладам «Праваслаўныя царквы і бібліятэкі: агульная гісторыя, агульны лёс». У рамках мерапрыемства адбылася канферэнцыя «Духоўнае адраджэнне грамадства і праваслаўная кніга», дзе разглядаліся пытанні ўзаемадзеяння публічных і царкоўных бібліятэк па духоўна-маральным выхаванні на праваслаўных традыцыях, выхавання цікавасці чытачоў да праваслаўнай літаратуры, духоўнасці і праблемы дзіцячага чытання ды інш.

● **24 мая** на радзіме паэта-песенніка Адама Русака ў мястэчку Пясочнае Капыльскага раёна з нагоды 105-годдзя з дня ягонага нараджэння пры падтрымцы кампаніі «Будзьма беларусамі!» прайшоў **урачысты канцэрт, прысвечаны А. Русаку**. У імпрэзе бралі ўдзел спявак і музыка Зміцер Вайцюшкевіч, паэт Уладзімір Някляеў ды іншыя вядомыя творчыя асобы Беларусі.

● **25 мая** грамадскасць правяла традыцыйны **Дзень памяці класіка беларускай літаратуры Максіма Багдановіча**. Усё пачалося апоўдні ўскладаннем кветак да помніка паэту, а потым у саборы Святых Пятра і Паўла прайшла памінальная служба. Скончылася ўсё літаратурна-музычнаю імпрэзай «З ласкі Божа вечны паэт». Удзел бралі пісьменнікі Анатоль Бутэвіч, Васіль Жуковіч, Людміла Хейдарава, Анатоль Вяцінскі, Леанід Дранько-Майсюк, Навум Гальпяровіч, Аксана Спрычан ды іншыя, артысты тэатра «Жывое слова». Акрамя таго, у гэты дзень для ўсіх прыхільнікаў таленту вялікага паэта было вольнае наведванне экспазіцыі Літаратурнага музея М. Багдановіча і філіяла музея «Фальварак Ракуцеўшчына».

Хто дае пра захаванне гісторыка-культурнай Спадчыны каму неабыхавая будучыня Беларусі
Хто вывучае гісторыю свайго Краю

Далучайцеся да кола сяброў!

Краязнаўчая газета
падпіска ў інтэрнэце
тэлефонны - 63320, ведамасны - 633202

Наш календар

Беларускі кампазітар і фалькларыст **Мікалаі Мікалаевіч ЧУРКІН** нарадзіўся 21 мая 1869 года ў Арменіі ў сяле Джалал-Аглы (зараз г. Сцепанаван). У 1892 годзе скончыў Тбіліскае музычнае вучылішча Рускага музычнага таварыства, а ў 1899-м Пекарбургскую Акадэмію музыкі. Настаўнічаў, выкладаў музыку і маляванне, кіраваў амаатарскімі харавымі калектывамі ў Баку, Коўне і Вільні. З 1914 на Беларусі, дзе працаваў педагогам настаўніцкай семінарыі і агульнадукацыйных школ. З 1924-га выкладчык педагагічнага тэхнікума ў Магілёве, з 1935-га ў Мінску. Народны артыст Беларусі (1949).

Збіраў музычны фальклор, запісаў больш за 3000 беларускіх, грузінскіх, армянскіх, азербайджанскіх, польскіх, літоўскіх, таджыцкіх песень і танцаў. 53 беларускія народныя мелодыі ў яго запісе і апрацоўцы змешчаны ў 7 выпуску «Беларускага зборніка» Е. Раманова (1910). Склаў зборнікі «Беларускія народныя песні і танцы» (1949) і «Беларускія народныя песні» (1959). Пачынальнік нацыянальнага жанравага сімфанізму, музыкі для дзяцей, аўтар першай беларускай савецкай оперы. Акрамя таго пісаў музыку да спектакляў, для сімфанічнага і беларускага народных інструментаў аркестраў, апрацоўваў музыку да народных песень і танцаў.

Памёр М. Чуркін у 1964 годзе. Яго імем названа музычная школа ў Мсціславе.

З бібліятэкі «КГ»

Новая кніга Уладзіміра Конана

Бібліятэка «КГ» папоўнілася чарговым выданнем, прысвечаным даследчыку Уладзіміру Конану, якое падрыхтавала да друку і выпусціла выдавецтва «Смэтак». Кніга ўнушальнага аб'ёму (27 ул. -выд. аркушаў), складзеная аўтарам ідэі і ўкладальнікам Мікалаем Козенкам з 36 аналітычных і палемічных артыкулаў, крытычных нарысаў У.М. Конана, напісаных ім на працягу 45 гадоў плённай навуковай дзейнасці, адрасуецца, у першую чаргу, настаўнікам і супрацоўнікам навучальных і навуковых устаноў, аспірантам і студэнтам. Кніга рэкамендваная да выдання навуковым саветам Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў.

Кніга складаецца з пяці раздзелаў: «Этыка і філасофія», «Гісторыя культуры і культуралогія», «Рэлігіязнаўства», «Літаратуразнаўства, літаратурна-мастацкая крытыка», «Эстэтыка і паэтыка фальклору», у якіх з уласцівай У.М. Конану даследчыцкай грунтоўнасцю, глыбінёй мыслення і дакладнасцю

асвятляецца гісторыя эстэтычнай думкі ў нашай краіне. Аўтар прадмовы да кнігі «Выбранае» вядомы беларускі фалькларыст Мікалаі Козенка падкрэслівае, што дзякуючы нястомнай працы У.М. Конана, выкладзеная ў яго манаграфіях, артыкулах і крытычных нарысах, «узнік новы кірунак беларускай філасофскай думкі, літаратуразнаўства і мастацтвазнаўства».

Наш кар.

Альгерд і Ульяна пасяліліся ў Кругліку

У выставачнай зале «Духаўскі круглік» у Віцебску з'явіліся дзве новыя карціны – выявы вялікага князя Вялікага княства Літоўскага Альгерда і ягонай жонкі Ульяны. Гэта першыя партрэты ў галерэі гістарычных асобаў, якая павінна з'явіцца ў Кругліку.

Паводле словаў кансультанта выставачнай залы, кандыдата гістарычных навук Міколы Півавара, Альгерд і Ульяна сталі першымі ў гэтай галерэі невыпадкова:

– Будзе яшчэ княгіня Вольга, легендарная заснавальніца нашага горада, трэба адзначыць і князя Васільку, пры якім пачалося будаўніцтва зямельна-драўлянага замка. Але менавіта пры Альгердзе горад увайшоў у склад Вялікага княства Літоўскага, пры ім пачалося каменнае будаўніцтва. Фактычна, гэта быў другі каменны замак на беларускіх землях. Працяг-

займаецца гістарычнай рэканструкцыяй і кажа, што яму давялося шмат папрацаваць над вобразамі князя і княгіні:

– Апісанне Альгерда ёсць у прускіх хроніках, бо паслы былі ў Вільні і апісалі потым ягоную знешнасць; значыць, партрэт Альгерда мае пад сабою гістарычную базу. Апісанне ж Ульяны не захавалася ні ў хроніках, ні ў летапісах. Таму каб стварыць выяву, давялося вывучаць фрэскі XIII–XV стагоддзяў, і атрымалася нешта стылізаванае, бліжэй да абразоў і фрэсак.

Калі ў галерэі з'явіцца новыя партрэты віцебскіх князёў, пакуль невядома. Адміністрацыя цэнтра культуры «Віцебск» мае на гэты конт вялікія планы, але не мае грошай, таму хоча звярнуцца да мецэнатаў.

Паводле паведамленняў інтэрнэту, фота Ядвігі Сташэўскай

нула будаўніцтва ягонай жонка Ульяна. Яны заснавальнікі таго горада, што мы маем цяпер. Каб не яны, то Віцебск цяпер быў бы як Друцк. Друцк у тыя часы быў горадам такога ж узроўню, але сёння гэта проста прыгожая вёска.

Аўтар партрэтаў мастак Ігар Дураў. Ён не першы год

Фота Алы НЕВЯРОВІЧ

Ф.СП-1

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету **63320**
(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета Колькасць камплектаў

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____
(паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____
(прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ КАРТКА на газету **63320**
(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Кошт падпіскі _____ руб. Колькасць камплектаў
пераадрасоўкі _____ руб.

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____
(паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____
(прозвішча, ініцыялы)

Уразіла Пуля з Беларусі...

Не паспелі ў Беларусі нарадавацца перамозе нарвежца, з паходжаннем беларуса, на сёлетнім конкурсе «Еўрабачанне», аж новая навіна. У Маямі (ЗША) нядаўна прайшоў Міжнародны конкурс таленавітых выканаўцаў «Atlantic Breeze. Мы запальваем Зоркі». У конкурсе бралі ўдзел больш за тысячу артыстаў з 25 дзяржаваў свету. У Расіі, Украіне, Канадзе і іншых краінах арганізатары конкурсу праводзілі адборачныя туры сярод пачаткоўцаў-выканаўцаў. Міжнародны тэлевізійны канал МАКSTV арганізаваў «Atlantic Breeze», каб дапамагчы папулярным нацыянальным артыстам стаць вядомымі далёка за межамі сваёй краіны.

Ад Беларусі была запрошаная пераможца папярэдняга адбору спявачка Пуля (Алена Валашына). Яе

выступленне на конкурсе зрабіла ўражанне на журы, якое складаецца з прафесіяналаў шоў-бізнесу ЗША. Яны адзначылі, што дзяўчына сваім выступам здзівіла ўсіх, і назвалі яе адной з самых перспектывных спявачак на постсавецкай прасторы.

Аднагалоснае прысуджэнне першай прэміі і падпісанне кантрактаў з такімі вядомымі кампаніямі, як «World Media Group», «Hit Factory», «Ego Works», адбылося ўпершыню ў гісторыі беларускага шоў-бізнесу. Неўзабаве Пуля будзе запрошаная ў студыю «Hit Factory» для запісу свайго дэбютнага альбома. Дарэчы, у гэтай студыі запісвалі і запісваюць свае альбомы Пласіда Дамінга, Майкл Джэксан, Мадона, гурт «The Eagles» і многія выканаўцы з усяго свету.

Паводле матэрыялаў інтэрнэту

Індывідуальная падпіска
Індэкс **63320**
1 месяц 4 500 руб.
3 месяцы 13 650 руб.
6 месяцаў 27 300 руб.

Ведамасная падпіска
Індэкс **633202**
1 месяц 4 725 руб.
3 месяцы 14 175 руб.
6 месяцаў 28 350 руб.

Музей «Спадчына»

У гэтым годзе я заканчваю СШ № 87 горада Мінска і пакідаю яе назаўсёды. Таму я задумалася, што для мяне ў ёй было найцікавейшае, без чаго сапраўды будзе балець сэрца. Адказала амаль аднаго з класаў была павешана шылда «Этнаграфічны музей «Спадчына»», а заняткі ў ім замянілі на экскурсіі. Каб гэта адбылося, плёна працавала, пэўна, уся школа, але ніхто не зрабіў для музея столькі, як настаўніца беларускай мовы і літаратуры Ала Браніславаўна Куксава – дырэктар «Спадчыны».

Усё пачалося з палічкі ў кабінце Алы Браніславаўны, на якую яна любоўна збірала

розныя рэчы беларускага побыту: леглі там вышываныя ручнікі, паступова выстраіліся блізняткі-прасы, заблішчалі паліванымі бакамі званы, гліняныя слоікі, гаршкі. Хутка экспанатам стала зусім цесна. Ідэю стварэння музея падтрымала ўся школа.

З Алай Браніславаўнай мы адправіліся на экскурсію. Самае галоўнае, на мой погляд, у любым музеі – атмасфера, нешта такое, што аб'ядноўвае ўсе рэчы ў адно цэлае для служэння адной ідэі. Клас, дзе размясціўся музей «Спадчына», стылізаваны пад беларускую хату. Зроблена печ, што выглядае як сапраўдная, тут і чыгункі на прыпечку, і агонь гарыць (праўда, з кардону), і ў кутку вілкі стаяць, і кот чорны зверху паглядае, «тупаюць» па падлозе курчакі і кураняткі з паперы, а за печкаю схаваўся дамавік Сымонка. Здаецца, адчуваеш пах сапраўднай сялянскай хаты, чуеш кудатанне кур, трэск агню, скрып падлогі...

А вочы разбягаюцца! Не хапіла б, пэўна, і ліста, каб толькі пералічыць усе экспанаты, тады як пракожны можна напісаць артыкул. Усе гэтыя рэчы ў большасці сваёй падарункі ці вучняў і іх бацькоў, ці проста незнаёмых людзей, якія дачуліся пра музей і вырашылі дапамагчы. І усім ім вялікі дзякуй!

Паўсюль саматканныя поспілки і ручнікі з карункамі і вышыўкаю. У куточку стаяць снапкі лёну – і абабітага, і неабабітага. Ала Браніславаўна, праводзячы экскурсію, не забывае расказаць, як рабіўся з лёну кужаль (тонкая пража) з дапа-

Ала Браніславаўна Куксава

могай трапла, калаўрота, верацяна. Усе прылады ёсць у музеі, і іх можна было б выкарыстаць у працы і ў нашыя дні. Ляжаць на поспілках бёрды і чаўнакі, але, на жаль, ткацкага станка няма, ды і месца для яго не хапіла б. Замест зроблена маленькая драўляная рамка з нацягнутымі ніткамі, з мі-нібёрдамі. Як цяжка давалася ткачыся яе праца, глядзячы на гэты міністаночак, вядома, не адчуеш, але тэхніку магчыма зразумець. Тут жа можна ўзяць у рукі і саматканны ільняны ручнік – нават пах у яго нейкі асаблівы, адразу бачна: зрабіла майстрыха.

На пачэсным месцы ў музеі стаіць маслабойка, зробленая без адзінага цвіка, побач на поспілцы таўкачык, коўш, калчкі – рэчы першай неабходнасці ў сялянскай хаце. А вось два манекены, адзетыя ў вопратку, стылізаваную пад нацыянальную беларускую. Некаторыя дэталі адзення раней сапраўды мелі гаспадароў, але спадніцу, напрыклад, знайсці не ўдалося, таму яна была пашыта ў школе настаўніцай па працоўным навучанні Тамарай Канстанцінаўнай Чыркун.

На століку горда стаіць пугаты самавар, вакол раскладзены бязмены, сярпы, лямпы, ліхтарык, у адзін з прасаў нават насыпаныя вугельчыкі.

Гонар музея – гэта два патэфоны, спраўныя і дагледжаныя, каля іх цэлы стос кружэлак. Трэба толькі паставіць іголку, пакруціць ручку – і заспяваў патэфон. Адзін з іх прынесла ў музей Таццяна Рэнатаўна Жышкевіч. Яна сказала, што патэфон яе родныя купілі ў 1952 годзе, перад гэтым па капеечцы збіраючы грошы. Мець яго было сапраўдным багаццем, і, каб не пашкодзіць гэтую рэч, патэфон неслі пехатой ад Бабруйска амаль усю дарогу (а гэта каля 95 км). Ды кружэлкі слухалі толькі ў выхадныя ці святы, каб не ахрып «пявун».

Я ў каторы раз глядзела на экспанаты і з цікавасцю слухала Алу Браніславаўну, калі заўважыла новую, яшчэ ніколі не бачаную рэч. Гэта была акарына – духавы музычны інструмент у выглядзе шарападобнай флейты. Як высветлілася, паходзіць яна з Італіі, назва перакладаецца як «гусыня», таму і знешне інструмент на-

гадвае галаву гусыніцы. Браніславаўна Праз Польшчу і Літву акарына прыйшла на Беларусь і палюбілася аматарам музыкі. Прыгожа гучыць гэта «флейта», мякка, мелодычна, на ёй можна і вальс, і польку сыграць. Зрабіў яе Сяргей Уладзіміравіч Шчэрба з вёскі Навасёлкі-2, што каля Паставаў. Неяк вясной Ала Браніславаўна разам з вучнямі ездзіла на Віцебшчыну і прывезла адтуль гэтую дзіўную птушачку-акарыну.

Вось такі ў нашай школе музей. Шкада, што нельга расказаць пра кожную рэч. Колькі цікавага могуць яны паведаміць! Таму я запрашаю ўсіх, хто жадае, наведаць музей, каб дакрануцца да сваёй жа спадчыны. І, паверце, не захапіцца ўсім, што вы ўбачыце, немагчыма! Для такіх выпадкаў ёсць спецыяльная кніга водгукаў, у якой можна пакінуць свае пажаданні, уражанні. У ёй ужо шмат падзяк ад вучняў школы, былых і сённяшніх, ад іх бацькоў, ад гасцей школы. Наведваў музей і Міхась Міцкевіч – сын Якуба Коласа, ёсць словы ўдзячнасці і ад гасцей з Германіі.

Юлія ЛАЎРАНКОВА,
вучаніца СШ № 87
г. Мінска
Фотаздымкі
Дар'і КАСЦЕВІЧ

Увесну зазвычай мы пачынаем думаць пра адпачынак, выбіраем, куды з'ездзіць. Многія імкнуцца ў замежжа. Але ж не варта забывацца і на Беларусь.

Нядаўна ў Нацыянальным выставачным цэнтры «Белэкспо» адбылася XII вясновая турыстычная выстава, на якой сотні турыстычных кампаній Беларусі прадставілі свае паслугі для аматараў актыўнага адпачынку. Акрамя тураў у краіны замежжа былі прадстаўлены і новыя экскурсійныя туры па Беларусі. Што ж можна адзначыць?

Экспедыцыя на ваенна-гістарычную тэматыку «**Борисовские страницы Холокоста**» распрацаваная дырэктарам турыстычнай кампаніі «Четыре сезона плюс» Галінай Вернштэйн. Прысвечаная яна шматвекавай гісторыі самога горада Барысава і падзеям, звязаным з Халакостам. Напярэдадні Вялікай Айчыннай вайны ў Барысаве было 11 сінагогаў, а яўрэі складалі 51% тагачаснага насельніцтва горада. 20–21 кастрычніка 1941 года 3245 яўрэяў сталі ахвярамі фашызму. І пасля яшчэ ў некалькіх гета Барысаў-

Экспедыцыі па Беларусі

шчыны было расстраляна больш за тысячу яўрэяў.

Яшчэ ў кастрычніку 2007 года турыстычная кампанія «Солвэкс» арганізавала інтэрнэт-акцыю «**Семь чудес Минщины**». Сярод 46 прапанаваных помнікаў Міншчыны было выбрана 7 аб'ектаў, па якіх сёння ўжо распрацаваны і дзейнічаюць самастойныя экскурсійныя маршруты: Уважрасенскі сабор у Барысаве, касцёл Нараджэння Дзевы Мары ў Будславе, касцёл Узвіжання Святога Крыжа ў Вілейцы, касцёл Архангела Міхаіла і касцёл Святога Аляксея ў Івянцы, палацава-паркавы ансамбль і Фарны касцёл Найсвяцейшага Божага Цела ў Нясвіжы.

Насычаная рознымі аб'ектамі гістарычнай спадчыны і экскурсія «**Смілавіцкая мазаіка**», якая распавядае пра культурнае жыццё мястэчка Смілавічы канца XIX – пачатку XX стст. Дом Манюшкі, дзе ён жыў са сваімі бацькамі, сядзіба Ваньковічаў, месца, дзе калісьці стаяў тэатр і дзе адбылася прэм'ера «Сялянкі» або «Ідыліі», двух-

сотгадовыя дрэвы, палац Манюшкаў-Ваньковічаў, царква Святога Георгія. А таксама экспазіцыя мастака Хаіма Суціна, мемарыял «Яма», старажытныя татарскія могілкі, Свята-Дабравешчанскі праваслаўны мужчынскі манастыр у вёсцы Ляды і, канечне, Смілавіцкая валёнкавая фабрыка – адзіная ў Беларусі і адна з чатырох на постсавецкай прасторы.

Падчас велікодных святаў «Цэнтр турыстычных паслуг» з Паставаў прапанавалі спецыялізаваны тур. У маршрут упершыню ўключаны Траецкі касцёл у в. Дунілавічы, у якім захоўваецца ікона Божай Маці Ларытанскай, і Свята-Успенская царква ў в. Манькавічы. У касцёле Святога Антонія Падуанскага прапанавалася наведаць музей, які расказвае пра гісторыю каталіцкай царквы ў Паставах. Акрамя таго можна было наведаць Свята-Мікалаеўскую царкву ў Паставах, комплекс «Азяркі», сустрэцца з народным клубам «Традыцыя».

Упраўленне спорту і турызму Гродзенскага аблвыканкама распрацава-

ла праграму «**Аўгустоўскі канал: для турызму і турыстаў**». Падарожжа па Аўгустоўскім канале можна ажыццяўляць на аўтобусе, аўтамабіле, веласіпедах, і па вадзе, і пешшу. Экспедыцыя адлюстроўвае гісторыю гідратэхнічнага збудавання XIX стагоддзя, знаёміць турыстаў са славытасцямі, адметнымі помнікамі культуры, этнаграфіі і экалогіі ў басейне Аўгустоўскага канала. Ужо зацверджаны 3 экскурсійныя маршруты: «Аўгустоўскі канал у эпоху Першай сусветнай вайны», «Аўгустоўскі канал – тэрыторыя трох народаў», «Аўгустоўскі канал на скрыжаванні Еўропы». Экспедыцыі праходзяць праз форт у в. Навумавічы, палацава-паркавы комплекс «Свяцк» – адну з сядзібаў у Беларусі, якая найлепш захавалася, праз доты, пабудаваныя ў 1940–1941 гг. і інш.

І гэта толькі невялікая частка таго, што можна наведаць і паглядзець на свае вочы, дзе можна адчуць самабытнасць беларускага краю.

Кацярына СОБАЛЬ, студэнтка
Інстытута журналістыкі БДУ

Этнахаронім **Літва** як этымалагічная і семасіялагічная праблема Да тысячагоддзя першай пісьмовай згадкі Літвы

Гідранімічная версія

Набыла папулярнасць з сярэдзіны XX ст. і ў наш час падтрымліваецца большасцю даследчыкаў. Падстава яе з'яўлення – наяўнасць у наваколлі Урнінкай Ёнаўскага раёна ў міжрэччы Нярыса і Швянтоі дзвюх невялікіх рэчак, большую з якіх (правы прыток Нярыса) мясцовыя жыхары называюць па-літоўску Lietauka або Летафка паруску, а меншую – Letavoska. Паводле аналогіі з падобнымі назвамі навуковец К. Кузавініс вывёў гіпатэтычную форму Lietava, якая пазней трансфармавалася ў шматмоўным балта-славянскім асяроддзі. Lietauka – зусім маленькая рэчка, яе даўжыня каля 11 км. Але цікава, што знаходзіцца ўсяго за 30 км ад Kernave, дзе калісьці валадарыў князь Рингольд (Ringaudas), як мяркуюць, бацька Міндоўга.

Апроч Летаўкі вядомыя гідронімы, падобна, таго самага караню, з заходнебалцкім фанетычным абліччам: Leita / Leitys / Leitupalis – прыток Граўмены, Leite – прыток Русны, Leitale – прыток Лейты. Паводле лакалі-

Рака Летаўка – правы прыток Вялі ў раёне Карнаве

зацыі яны, напэўна, належалі мове куршаў. Leisilck – у назве возера ў Капсукскім раёне ёсць, імаверна, рэлікта мовы яцвягаў.

Падобна, найбольш ранняя згадка гідроніма Lieto(a)vija ўтрымліваецца ў лісце князя Міндоўга магістру ордэна Мечаносцаў: «...in ripam Lettoviae que dicitur de Lettawie...» («...на берэзе рэчкі Летавіі, якая называецца ад Летавіі...»). Е. Ахманьскі спрабаваў звязаць гэтую назву з рэчкай Latava / Latuva ў Анішчайскім раёне, але гэтая сувязь была пазней адхілена. Гэтая рэчка дагэтуль застаецца нелакалізаваная. Але тлу-

мачэнне яе назвы ў лісце Міндоўга прымушае больш уважліва паставіцца да думкі С. Каралюнаса: «Гэты гідронім (Lietauka. – С.С.) быў бы важны пры вытлумачэнні развіцця лексемы, якая абазначае Літву, калі б удалося прасачыць ягоны шлях да XVI ст. Аднак нельга зусім адхіліць верагоднасць таго, што гэтыя безыменныя рэчкі былі названы імем Літвы ў ягонай памяншальнай славянскай форме 'Літовачка' рускімі стараверамі, што пасяліліся тут у XVII ст., бо дзве іх вёскі акурат знаходзяцца ў гэтым месцы...». Варта памятаць, што найчасцей размова

ідзе пра зусім невялікія рэчкі, якія нярэдка называюцца паводле вёсак з этнімічнымі назвамі, асабліва ў кантактных зонах або ў раёнах, дзе знаходзілі прытулак перасяленцы.

Здаецца, для Lieto(a)vija можна прывесці больш дакладны адпаведнік, а менавіта назву невялікай рэчкі Ліціўлянка, прытоку р. Свіная, правага прытоку Мярэі, левага прытоку Дняпра

вацкія населеныя пункты Litava \ Lietava па-венгерску перадаюцца як Litva.

Гэтым назвам цяжка даць адназначную этнічную атрыбуцыю, бо рэгіён у розныя часы быў заселены носьбітамі розных індаеўрапейскіх гаворак. Пазнейшым прыхадням назвы маглі пакінуць у спадчыну дака-фракійцы, ілірыйцы, венеты. У V ст. да н.э. тут атабарыліся кельты. На пачатку новай эры Дунайскі рэгіён быў заваяваны рымлянамі. Пасля падзення Рымскай імперыі тут жылі астготы. Свой след у анамаліях пакінуць таксама гуны, авары, лангабарды, баварцы, славяне. У змяшаным шматмоўным асяроддзі мясцовыя назвы маглі перасэнсоўвацца і перайначвацца.

Фармант -ava ў чэшскіх і славацкіх гідронімах паходзіць або з гоцкага слова, якое мае значэнне "вада, плыня", або са стараеўрапейскага са значэннем "цекці, рабідзь вільготным, купаць".

Аднак з увагі на тое, што ўсе рэчкі з назвай Litava выцякаюць з (або працякаюць па) ўзвышанай або гарыстай, або камяністай мясцовасці, ёсць падставы першы кампанент гэтай назвы звязваць з старагрэчаскім словам Litos "камень".

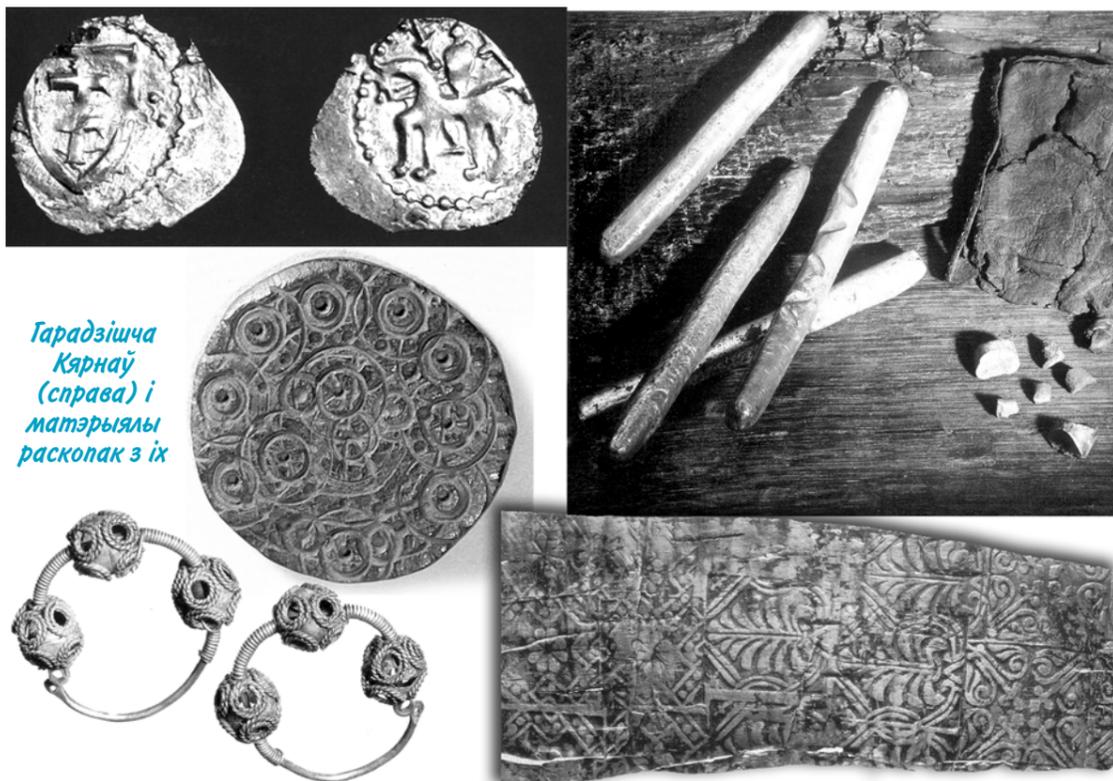
Нарэшце, ёсць таксама падставы, прынамсі, частку гідронімаў на Leit-/Lit- звязваць з індаеўрапейскім *(e)lei- "крывіць, гнуць", *leit- "крывы"; параўнайце беларускія назвы: рака Крывая, прыток Друці, прытоку Дняпра, Крывіна Ніжня, прыток Заходняй Дзвіны, Крывуля, прыток Лёсны, прытоку Буга, Крывое, азёры ў Браслаўскім, Ушацкім, Шаркоўшчынскім і іншых раёнах. Такія назваў на Беларусі і прылеглых тэрыторыях нямаюць, калі б гідранімічная версія была адзіна слушнай, то з усімі падставамі з гэтымі невялікімі рэчкамі можна было б звязаць і колішнюю назву *Kri(e)vija (латышскае Baltkrievija "Беларусь", «terra Crivicie» у Пятра Дузбурга), і этнонім крывічы. Аднак, падаецца, наўпростая сувязь тут, як і ў выпадку з назвай Літвы, адсутнічае ці, прынамсі, малаімаверная.

Тым болей, у святле нядаўня прапанаваных вытлумачэнняў назваў і *Krivija, і Lietuva (пра гэта пагаворым далей), якія бяруць пад увагу асаблівасці арганізацыі грамадскага ладу і грамадскага жыцця як у старажытных і сярэднявечных балтаў, так і ў індаеўрапейцаў часоў меркаванай «аднасці».

Сувязі Балты з Падунаўем, а таксама з Карпацкім рэгіёнам, уяўляюць цікавасць і ў кантэксце гідранімічнай версіі паходжання назвы Літва. Менавіта там сустракаецца шэраг рачных і мясцовых назваў, часта амаль тосных прыбалтыйскім. Найперш гэта нямецкая Leitha, венгерская Lajta, чэшская Litava – буйная цэнтральнаеўрапейская рака (працяглася каля 180 км), правы прыток Дуная, даўня мяжа Аўстрыі і Венгрыі. Апроч таго, вядомыя чэшскія Litava – рэчка ў Маравіі, Litava – назва вярхоўяў рэчкі Cezava ў Чэхіі, Litava – прыток рэчкі Svratka, Liten Sicky potok – прыток р. Litava, славацкая Litava і Litavica – рэчка ў Славакіі, левы прыток р. Krupnice, таксама населены пункт Litava (вядомы з 1135 г.) у наваколлі Krupina, Litava – частка населенага пункта Olsi ў наваколлі Brno-Venkov. Варта адзначыць, што сла-

Сяргей САНЬКО

Першыя публікацыі – у №№ 17–19 за 2009 г.

Гарадзішча Карнаў (справа) і матэрыялы раскопак з іх

У Клецку на рынку... З гісторыі клецкага кірмашу

У вялікім карагодзе юбілеяў і прафесійных свя- таў, якія адзначаюцца штогод, сёлета ёсць пад- става адзначыць юбілей усім работнікам ганд- лёвай сферы нашага горада. Ды не які-небудзь, а 450-гадовы! Менавіта столькі часу мінула з таго дня, калі кароль польскі і вялікі князь літоўскі Жыгімонт II Аўгуст выдаў прывілей на правя- дзенне ў Клецку двух кірмашоў штогод.

Было б памылкай думаць, што да гэтага кляччане не займаліся гандлем. Як сведчаць археалагічныя зна- ходкі, ужо ў XI–XIII стст. нашы продкі карысталіся прывазнымі рэчамі з Кіева, Валыні, Германіі, Прыбал- тыкі, Сярэдняй Азіі... Першы гандлёвы прывілей выдаў яшчэ вялікі князь Аляксандр (1492–1506). А дакумент 1542 г. захаваў для нас про- звішча першага клецкага купца. Гэта быў яўрэй Захар Маркавіч, які ў той год пера- ганяў валоў з Клецка ў Гданьск.

І ўсё ж значэнне прывілея 1559 г. цяжка пераацаніць. Каралеўскі дазвол на правя- дзенне двух вялікіх кірмашоў зрабіў горад прывабным для

купцоў з іншых месцаў, значна стымуляваў эканамічную актыў- насць кляччан, ды і ўвогуле зрабіў іх жыццё больш на- сычаным.

Кірмашы, пра- цягласцю два тыдні кожны, праводзі- ліся на Рыначнай плошчы на святы Трох Каралёў і Сёмуху. Каб «гэтае месца яго міласці больш прыдатным было для рамеснікаў і купецкіх людзей», тавары, прывезеныя на кірмаш, вызваліліся ад мыт- ных плацяжоў. А яны ў сярэ- дзіне XVI ст. складалі 1,7 % ад агульнага кошту тавару для сваіх купцоў і 3,4 % – для іншаземных.

Галоўным гандлёвым накірункам на той час быў паўднёвы. Важную ролю адыгрываў водны шлях Лань–Прыпяць, па якім у горад з Украіны трапляла соль. Дакумент 1767 г. згадвае «саяны порт» каля в. Лактышы на поўдні Клецкай арды- нацыі. У некаторай ступені водная дарога дубля- валася сухапутным гасцінцам Клецк–Сіняўка–Хатынічы–Лагішын–Пінск. У паўночным кірунку гасцінец ішоў праз Нясвіж–Мір–Нава-грудак да Вільні, сталіцы краіны. Сухапутныя даро- гі звязвалі Клецк са Слуцкам і Ляхавічамі.

Як бачым, у горада былі ўсе ўмовы, каб ператварыцца ў значны ганд- лёвы цэнтр. На кірмашы можна было набыць не толькі сельскагаспадар- чую прадукцыю або выра-

Касцёл кляштара дамініканцаў на Рыначнай плошчы
Фота 1930 гг.

.....
За рабаванне на кірмашы, пры царкве або на дарозе Статут ВКЛ 1588 г. устанаўліваў больш суроовае пакаранне, чым за рабунак у іншым месцы. Шляхціц за падобнае злачынства мусіў заплаціць 6 рублёў штрафу і вярнуць усё скрадзенае. Калі ра- бунак адбыўся «на полі або дзе ў іншым месцы», штраф складаў 3 рублі. «А калі мужык мужыка абрабуе... на кірмашы, павінен заплаціць 2 рублі грошаў, а калі на полі абрабуе – рубель грошаў».

бы мясцовых рамеснікаў, але і тавары з блізкіх і далёкіх мясцін. Са Слуцка прывозілі сталёныя клей, з Ляхавічаў – салёную рыбу. З Польшчы, Германіі, Чэхіі паступала шкло і разнастайныя шкля- ныя вырабы, каляровыя мета- лы і тканіны (дакументы ад- значаюць сукно «лунскае», «мараўскае», «метавіцкае»); з Расіі – собалі і рысы; з Украі- ны – валы, яблыкі, грэцкія архі, «турэцкі тавар» – як тады называлі бакалею. У XVIII ст. асартымент імпарту значна ўзбагаціўся: варшаў- скае жалеза, англійскі алава- ны посуд, крэйда, мыла, спе- цыі, мэбля, гадзіннікі, сельд- цы. З Кёнігсберга прывозілі рэчы і па індывідуальным за- казе, але пры гэтым іх кошт павялічваўся на 20 %.

Прыезджыя купцы маглі арандаваць крамы. Інвентар 1694 г. адзначае, што 6 з 56 крамаў прызначаліся для зда- чы ў аранду падчас кірмашу.

Клецк. (гравюра Т. Макоўскага, пачатак XVII ст.)

У 1710 г. кароль Аўгуст II Моцны выдаў новы прывілей на кірмаш. Ён пачынаўся за два тыдні да Масленіцы і працягваўся ча-

дома ж, скамарохі: музыкі, акрабаты, фокуснікі, ля- лачнікі, казачнікі. Пры- ходзілі сюды і «сляпцы» – лірнікі, якія выконвалі песні. Дарэчы, школа, у якой рых- тавалі «сляпцоў», знаходзіла- ся каля Турава. Вандроўныя студэнты ставілі невялікія спектаклі-інтэрмедыі з удзе- лам 2–3 персанажаў. Цыганкі займаліся варажбаю. І, вядо- ма, усе ахвотныя маглі наве- даць карчму, дзе не толькі ад- пачывалі, але і заключалі су- р’эзныя гандлёвыя пагад- ненні. Як правіла, у дзень кірмашовых святаў дазваля- лася бяспрошліна варыць гар- рэлку і мёд. Тэатральныя вы- ступленні, батлейка, народ- ныя гульні, варажба – усё гэта стварала унікальную і непаў- торную атмасферу адкрыцця кірмашу.

Традыцыі правядзення кірмашоў захоўвалі ся ў Клецку аж да Другой сусветнай вайны. Ды і пасля яе раз-пораз «прачы- наўся» дух Рыначнай плош- чы. Напрыклад, у 1959 г. ра- ённая газета паведамляла, што «5 красавіка каля скве- рыка ў цэнтры горада, побач з райкамам партыі, абдудзецца выстаўка-продаж культтава- раў і веласіпедаў». Роўна праз 400 гадоў пасля прывілея вя- лікага князя. І на тым самым месцы...

(Падрыхтаваў Андрэй БЛІНЕЦ, газета «Да новых перамог», г. Клецк)

Вялікі князь Аляксандр (дрэварыт з кнігі Мацея з Мехавя «Хроніка Палякаў» 1521 г.)

Прыказка і яе варыянты

Калі па-руску хочучь сказаць, што да- лёка не ўсё залежыць ад жадання чала- века і не заўсёды бывае так, як хто-не- будзь мяркуе, хоча, разлічвае, то звычай- на выказваюць гэта прыказкай *Человек предполагает, а Бог располагает*. Яна скалькавана, хутчэй за ўсё, з лацінскай мовы: *Ното prouipit, sed Deus disponit*. А магчыма, і з нямецкай (*Der Mensch denkt, Gott lenkt*) ці англійскай (*Man proposes, God disposes*).

Як бачым, ва ўсіх гэтых мовах прыказ- ка мае аднолькавую структуру, склада- ецца з дзвюх рыфмаваных частак.

А як перадаць гэту афарыстычную думку па-беларуску? Перакладны акадэ- мічны «Руска-беларускі слоўнік» (1953), відаць, з-за слова «Бог» у прыказцы не ўключыў яе ў адпаведнае месца слоўні- кавых артыкулаў, дзе за знакам ромба даюцца рускія фразеалагізмы і прыказкі

і іх беларускія адпаведнікі. Гэтак жа за- сталася і ва ўсіх перавыданнях слоўніка, хоць, як значыцца, яны «дапоўненыя і перапрацаваныя».

А між тым у жывой народнай мове бе- ларусаў здаўна існавалі свае афарызмы, якімі перадавалася тое самае законча- нае суджэнне, праверанае вопытам многіх пакаленняў, што і ў лацінскай, ня- мецкай, англійскай, рускай і некаторых іншых мовах. Гэтыя прыказкі-афарызмы занатаваны збіральнікамі беларускага фальклору. Напрыклад, у І. Насовіча зна- ходзім: *Чалавек так, а Бог інак.* Я. Ляцкі запісаў у Мінскай губерні аж тры пры- казкі: *Чалавек прымярае, а Бог адразае; Чалавек памяркуе, а Бог пашванкуе; Ча- лавек думае так, а Бог іначай.* Ёсць два запісы і ў М. Федароўскага: *Чалавек так, а Бог сяк; Чалавек думае так, а выйдзе зусім інакш.*

На жаль, у беларускай мастацкай літа- ратуры і ў публіцыстыцы ніводная з гэтых прыказак не знайшла пашырэння і пісьмовай фіксацыі ў якім-небудзь творы. Але затое жывучь іншыя варыянты, нічужь не горшыя па сваёй сэнсавай сутнасці і мастацкіх якасцях за тых, што запісалі фалькларысты і што ёсць у іншых еўра- пейскіх мовах. Вось яны:

1. *Чалавек мяркуе, а Бог не чуе.* «Сяб- ра сустрэў мяне на вакзале нейкі незада- волны. – Не шанце, ліха на яго!... Не- здарма кажуць, чалавек мяркуе, а Бог не чуе» (У. Краўчанка).

2. *Чалавек плануе, а Бог выракуе.* «Людзі могуць планавачь на дзесяцігоддзі і стагоддзі сваё жыццё, а з’яўленне ад- ной невядомай каметы лёгка можа пару- шыць гэтыя планы. Як кажуць, чалавек плануе, а Бог выракуе» (М. Тычына).

3. *Чалавек марыць, а Бог уладарыць.* «– Вось ажано свайго Міколку, пабуду- ем новую хату і буду пры маладых нянь- чыць унукаў, – марыла немаладая, спра- цаваная жанчына. Але, як кажуць, чалавек марыць, а Бог уладарыць» (С. Сяргей).

4. *Чалавек мяркуе, а Бог распараджа- ецца.* «Ці ж гэта справядліва? Не, лепш не паглыбляцца, не разважаць. Нездар- ма кажуць, што чалавек мяркуе, а Бог рас- параджаецца. Што будзе, тое і будзе. А цяпер трэба думаць пра надзённае» (В. Кадзетава).

5. *Чалавек мяркуе, а Бог размяркуе.* «І каб хто сказаў тады Марцінкевічам, што акурат праз месяц яны будуць набываць нейкі там маёнтак за Ракавам, ніхто б з іх не паверыў. Ды... чалавек мяркуе, а Бог размяркуе» (Я. Янушкевіч).

Звернем увагу: амаль ва ўсіх прыкла- дах аўтары, ужываючы прыказку, не лічаць сябе яе стваральнікамі, а спасылаюцца на чутае ў народзе («нездарма кажуць», «як кажуць»). Відаць, гэта сапраўды на- родныя варыянты адной прыказкі. А маг- чыма, ёсць і іншыя. Бо народная муд- расць – невычарпальная.

Іван ЛЕПЕШАЎ,
доктар, філалагічных навук,
прафесар

(3 кнігі «У пошуках ісціны». Мн., 2007)

Дэмаграфія, год 1849

Працяглы час у друку і на розных узроўнях абмяркоўваюцца праблемы дэмаграфіі як у свеце, так і ў асобных краінах. Мне давялося пазнаёміцца з дакументам, які нібы «машына часу» дазваляе перанесціся на 160 гадоў назад і ўбачыць тагачаснае дэмаграфічнае становішча на невялікай тэрыторыі ў Мёрскім раёне (сучасным). Называецца гэты даволі аб'ёмісты дакумент «Метрическая книга Чересской Свято-Николаевской церкви за 1849 год». У пэўнай меры я сістэматызаваў звесткі з «Метрической книги». Думаю, што яны будуць цікавыя многім, таму прапаную іх газеце.

Дакумент мае тры часткі. Першая – «О родившихся» – самая вялікая, бо ў тым годзе ў царкве былі ахрышчаныя каля 200 дзяцей. Невядома, колькі вернікаў было на той час у прыходзе царквы, але ў дакуменце ўпамінаюцца каля 60 назваў населеных пунктаў, якія размешчаны на плошчы прыблізна 40х10 км. У межах гэтай тэрыторыі ёсць і не гаданыя вёскі, таму можна лічыць, што агульная колькасць іх не менш 70. У сярэднім па тры немаўляці на вёску за год. Нібы і не шмат. Па месяцах гэта выглядае так (гл. табліца 1).

У некаторыя месяцы хрысцілі амаль штодня – такі факт уражае. Колькасць хлопчыкаў крыху больш за палову (на 10 чалавек). Нарадзіліся шэсць пар блізнят.

Параўнаем з дадзенымі 3-й часткі дакумента «Умершие». Памерлі 46 чалавек, у 4–5 разоў менш, чым народжаных. Калі лічыць расатаўляць па месцах, то вось што атрымалася (гл. табліца 2).

У суровыя зімовыя месяцы смяротнасць або малая, або нулявая, з прастудамі, відаць, не звязаная. А інфекцыйныя хваробы хутчэй могуць быць летам. У «Метрической книге» названы і прычыны смерці:

- «от горячки» – 23
- «от конвульсий» – 9
- «от кашля» – 3
- «от удушья» – 2
- «от чира» – 1
- «от чахотки» – 1
- «от старости» – 2 (100 і 90 гадоў!)

Ад першых дзвюх хваробаў памерлі амаль выключна дзеці – такая вось жахлівая дзіцячая смяротнасць.

Другая частка «Метрической книги» мае назву «О бракосочетаниях». Зарэгістраваны 41 шлюб. У тым ліку 4 пары вячаліся па другім разе, у трох выпадках жаніх, а ў

адным нявеста бралі другі шлюб. У апошніх выпадках узрост «маладых» або не ўказваўся, або быў вельмі розны (64 і 34 гады, 40 і 75(?), 48 і 32). Але пераважна жаніх быў крыху старэйшы за нявесту. Наймаладзейшай нявесце было 16 гадоў, жаніху – 18.

Ва ўсіх запісах «Метрической книги» ўказваецца са слоўе, да якога належыць кожная асоба, звычайна гэта сяляне, затым ідзе імя, імя па бацьку і прозвішча ў такой форме: «Агата Григорьевна Капусценкова», калі мужчына, то прозвішча «Капусценков», тое ж з прозвішчамі Петух і Петушиха, Малец і Мальчонкова і г.д. Часам прозвішчы пішучца амаль па-беларуску: Цілявцы, Мацюкі, Пацеенки, Круки, прозвішча Дземидзенко – нават з «дз». А Дворнае Сяло аднойчы запісана як «деревня Дворная вёска».

Магчыма, прычына ў тым, што да 1839 года царква ў Чэрасах была уніяцкай. Святара царквы ў 1849 годзе звалі Фелициан Шеметто, напэўна, не праваслаўнае імя. А наогул каталіцкіх імёнаў шмат, і запісаны яны так, як вымаўляліся, з рознымі гутарковымі варыянтамі: Марценя, Марцеия, Марцэля; Франциса, Францишка, Франка; Петруна, Петруля, Петруня, Петруноля, Петронеля; Сузанка, Сусанна, Зузанна; Настуля, Наста, Насця (апошняе – праваслаўнае). Гэта ўсё запіс імёнаў дарослых, але і нованароджаным часам давалі імёны каталіцкія: Донат, Зузанна, а Тереса – нават некалькі разоў. Бацькі немаўлятаў не заўсёды былі праваслаўнага веравызнання: у чатырох выпадках маці запісана як каталічка, у адным – каталік бацька.

У запісах «О родившихся» звычайна ўказваюцца бацькі, напрыклад, «крестьянин дер. Глиновка Викентий Игнатьев Сушко и законная жена его Устинья Фролова». Але ў 10

выпадках фігуруе толькі маці. Запіс такі: «Незаконнорожденный из девки из дер. Зайцов Меланья Михайловны, православной». У адным выпадку фігуравала не «девка», а «рекрутка», яшчэ ў адным – «вдова».

Акрамя сялян у кнізе зрэдку згадваецца «дворянин» або нават «шляхтич». Адзін дваранін з фальварка хрысціў дачку, кумами («восприемниками») былі «уполномоченный княгини Радзивиллы дворянин» і «дворянка из имения Комелева». Як ні дзіўна, «дворянин из д. Пестун» быў кумамаў «крестьянина из дер. Циливцев». Хрысціў сваю дачку і святар Чэраскай царквы, і кумамаў ў яго былі «поверенный графа Яровицкого» і «экономка Чересского имения». Яшчэ ў адным выпадку кумамаў у селяніна быў шляхціц з той жа вёскі. Бацькам аднаго нованароджанага запісаны «поступивший сего 49 года на военную службу 43 дер...», ён, відаць, не прысутнічаў на хрышчэнні. Цікавы запіс у «Бракосочетаниях»: жаніўся «вольный хлебопашец при имении Чересс», яго жонка-сялянка з суседняй вёскі. Яна, трэба думаць, таксама станаўлялася «вольнай»?

Такія вось дробныя штрыхі з грамадскага жыцця выяўляюцца пры ўважлівым вывучэнні «Метрической книги». Якія імёны надаваліся ў тым годзе пры хрышчэнні, якія сярод іх былі «модныя»?

Мужчынскія
Алексей
Адам
Антоний (8 разоў)
Бенедикт
Борис
Василий
Викентий
Григорий
Даниил
Давид
Демьян
Донат
Иаков, Яков
Игнатий
Иоанн
Карп
Кондратий
Константин
Кирилл
Леон, Леонтий
Марк, Марко
Михаил (5 разоў)
Нестор
Николай (8 разоў)
Никифор
Онисим
Онуфрий
Павел
Петр

Табліца 1

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
17	9	8	16	20	27	11	13	22	33	17	4

Табліца 2

Месяцы	Колькасць памерлых	Узрост памерлых										
I	–											
II	–											
III	6	100	50	10	4	1½	1					
IV	6	50	10	10	4	2	½					
V	3	15	11	½								
VI	9	50	8	2	½	½	½	½	½	½	1	
VII	3	90	35	½								
VIII	7	60	1	1½	½	½	?	?				
IX	3	90	4	½								
X	3	7	7	½								
XI	4	36	10	2	1							
XII	2	50	25									

Семён
Стефан
Тарасий
Тимофей
Феодор (7 разоў)
Фома
Юстин

Жаночыя
Агафия
Аграфена
Анастасия
Анна (9 разоў)
Варвара
Вера
Дарья, Дария
Ева
Евдокия
Екатерина (4 разоў)
Елизавета (6 разоў)
Ефросинья
Зеновия
Зузанна
Ксения
Магдалина (4 разы)
Мария (17 разоў)
Марфа
Марианна
Меланья
Наталья
Олимпия
Пелагея
София
Татьяна
Тереса (3 разы)
Ульяна
Фёкла
Феодора
Юстина
Пераважная большасць імёнаў у спісе нованароджаных паўтараецца не часцей 2-х разоў.

Мінула 160 гадоў. Што змянілася? Царква захавалася, хоць яе прыход зменшыўся, паблізу з'явіліся новыя царквы. Не ўсе вёскі «дажылі» да нашых дзён. Няма вёскі Астравы, дзе ў тых часы за год адбыліся два вяселлі і тры хрэсьбіны. У вёсцы Папкоў Луг тады ж нарадзіліся 5 хлопчыкаў і 2 дзяўчынкі, жаніўся 25-гадовы Ігнатий Прохоров Лакотко і адышла ў вечнасць «от старости» 90-гадовая Арипина Лукьяновна Турцагова. І гэтай вёскай няма, і яшчэ некалькіх. А ў дзесятку іншых засталіся па адным жыхары. Затое Чэрасы непараўнальна выраслі, а суседнія Мёры сталі горадам. Жыццё стала іншым. І няма той жахлівай смяротнасці сярод дзяцей.

Вось галоўнае, што мне ўдалося прачытаць у старадаўнім дакуменце. Шкада, не ўсё ўдалося разабраць (фотакопія няясная).

Не ўлічана таксама тое, што ў шэрагу вёсак жылі (і цяпер жывуць) людзі іншых веравызнанняў – каталікі і стараверы.

...А яшчэ ў «Бракосочетаниях» фігуруюць сведкамі толькі мужчыны: і з боку жаніха, і з боку нявесты. Але ніхто ніводнага разу не паставіў свой подпіс у адпаведнай графе.

Анатоль ПРАКОФ'ЕЎ,
настаўнік

Аберагальны абрад Абворванне вёскі

Гэтае абрадавае дзеянне адбываецца кожны год вясною ў вёсцы Пагост Жыткавіцкага раёна. Фалькларысты зафіксавалі такі ж абрад і на Віцебшчыне. Яго мэта – засцерагчы вёску ад ліха і напасцяў.

Вяскоўцы звечара дамаўляліся з пэўным чалавекам на абворванне. Атрымаўшы згоду, падкормлівалі яго каня аўсом і сенам. А раніцай святочна апранутыя жанчыны ішлі да хаты аратага, каб кветкамі і каляровымі стужкамі ўпрыгожыць каня.

«Дай Бог каня харашо прыбраці – ад нашай вёскі бяду прагнаці!», «Ад нашага плуга хай прэч ідзе нядуга!» – так прыгаворваючы, хрысціліся і ішлі праз усю вёску, спяваючы духоўныя песні. З кожнага двара хтосьці павінен быў пайсці на абворванне абавязкова, каб убачыць, як плуг увайдзе ў зямлю. За вёскай жанчыны бласлаўлялі аратага, маліліся і прасілі Бога засцерагчы іх хаты ад усялякай напасці і хваробаў, стыхій вогненнай, вадзяной і Перуна.

Гучала песня, і араты плугам вёў разору. Галоўнай умовай было, каб адвал зямлі ішоў убок ад паселішча. Жанчыны вадзілі лінейны танок, вельмі павольна, раз-пораз робячы ўзмахі рукамі прэч ад вёскі. Калі разора замыкалася ў круг, араты вяртаўся дадому, дзе яго сустракалі аднавяскоўцы. Яму дарылі кавалак ільнянога палатна або ручнік і смачна частавалі.

Мікола КОТАЎ

Песня родных палеткаў

Беларускі паэт Адам Герасімавіч Русак нарадзіўся 11(24) мая 1904 года ў мястэчку Пясочнае Капыльскага раёна. У 1930-м скончыў Беларускі музычны тэхнікум, у 1934 годзе – Ленінградскую кансерваторыю. У 1932–1949 гадах працаваў салістам аркестра Ленінградскага Малога опернага тэатра, у 1949–1959 – салістам Беларускай філармоніі. Заслужаны дзеяч культуры Беларусі (1964).

А. Русак (злева) з народным артыстам СССР Г. Цітовічам

Друкаваўся з 1927 года. Яго першы зборнік «На родных палетках» выйшаў у 1946 годзе. Аўтар паэтычных зборнікаў «У Буслаўцы», «Звонкія крыніцы», «Закрасуйся, Нёман» і іншых. У сваіх творах апяваў не толькі нёманскі край, у якім нарадзіўся, але і ўсю краіну Беларусь. Многія з яго вершаў сталі шырока вядомымі песнямі: «Толькі з табою», «Не шукай», «Лясная песня», «Песня Марыны» (з кінафільма «Гадзіннік спыніўся апоўначы»), «Бывайце здаровы» і іншыя (дарэчы, аўтарства словаў апошняй нашых суседзі ўкраінцы, а часцей – рускія, чамусьці прыпісваюць сваім народам).

Увайшоў Ігнат у хату

Увайшоў Ігнат у хату,
Жонка фыркнула Ігнату:
– Ах ты, д'ябал, апантаны.
Зноў прыйшоў дадому п'яны?
Дзе бадзёўся ў позні час?
Каб ты спух на гэты раз!
Вось табе гаршчкі і рэчы,
Сам вары, палі у печы.
– Не сварыся ты, Марыся,
Лепей толкам разбярся.
Што ж тут дрэннага з таго –
Я ж у зяця быў свайго.
– Што ты мелеш там, пракляты,
Ледзь прысунуўся дахаты.
У жыцці адно ты знаеш –
Толькі грошы прапіваеш.
Занівошта, задарма
Давядзеш да сарама.
– Супыніся, супыніся...
Даражэнькая Марыся...
Чуеш... наша дачка
Нарадзіла ўжо сынка.
– То хадзі... я пацалую
За навіну за такую...
Ты ж сказаць адразу мог –
Пячы, жоначка, пірог.

Эканомны зяць

Ёсць у цешчы зяць любімы,
Ведаў ён, як трэба жыць,
Як дармовым пажывіцца,
Як дармова адпачыць.
Прывязе ён жонку, дзетак,
Ну нібыта на курорт,
І жывуць сабе ўсё лета,
Ні выдаткаў, ні турбот.
А як прыйдзе час і дзень той
Зяцю ў горад ад'язджаць,
На ўспамін ён возьме ў цешчы
Парсюка пудоў на пяць.
Тут сусед яму з дакорам:
– Гэй, зяцёк! Табе не сорам?
Ну няўжо ж табе няўцям?
Дапамог бы цешчы сам.
– Ну, дык я ж дапамагаю...
Я ж дабро яе збываю...
Дык на тое ж я і зяць,
Каб хоць сёе-тое ўзяць...

«Баба»

Цётка просіць брыгадзіра,
Каб каня і плуг узяць:
– Трэба градкі каля хаты
У агародзе узараць.

– Пачакай ты, баба, трохі,
Без цябе шмат суматохі,
Бачыш ты, які тут вір? –
Адказаў ёй брыгадзір.
Цётку тут кальнула ў пяткі:
– Ты пра што гэта дзёўбеш?
Жонку ты сваю таксама
Дома «бабаю» завеш?
А мяне ж – ты мусіш чуць –
Вольгай Паўлаўнай завуць.
Бачу, ведаеш ты слаба,
У якой пашане баба.
Баба – ў полі, баба – ў хаце,
Баба – жонка, баба – маці.
Баба ў садзе, агародзе
І на ферме, на заводзе.
Гэта ж мо табе не жарты...
Што мужык без бабы варты?
Жонку маеш – ты абмыты,
Ты накармлены, абшыты.
Чыста, хораша адзеты,
Ласкай жончынай сагрэты.
– Вольга Паўлаўна, даруйце,
І прашу вас – не крыўдуйце,
Адпушчу брыгаду ў поле,
Сам з канём да вас прыду,
Узару я вашы градкі
І парадак навяду.

Паэт Вальні і Прынёмання

Беларускі і ўкраінскі пісьменнік. Так гаворыцца пра Васіля Струменя (Аляксандр Мікалаевіч Лебедзеў) у энцыклапедычных выданнях і календары. І гэта справядліва, бо жыццё і творчасць паэта цесна звязаныя з зямлёю і народамі дзвюх суседніх краін. Ён вырас у прынёманскай вёсцы Зачэпічы (зараз Дзятлаўскі раён), тут уключыўся ў нацыянальна-вызваленчую барацьбу за волю і лепшую долю працоўных Заходняй Беларусі, тут загаварыла яго сэрца паэта.

Першы верш В. Струменя «Наша доля» надрукаваны ў падпольнай газеце «Малады камуніст» у 1931 годзе. Затым яго паэтычныя творы змяшчаліся ў іншых беларускіх выданнях Вільні. У іх аўтар пісаў пра цяжкае жыццё і нацыянальна-вызваленчы рух у Заходняй Беларусі. У пасляваенныя гады пісьменнік часта выступаў у беларускім і ўкраінскім друку. Паэт, жывучы ў Зачэпічах, а пазней працуючы на бярэзавым шклозаводзе «Нёман», шматразава за сваю дзейнасць цярэў пераслед з боку тагачасных польскіх уладаў, быў зняволены ў турмах Глыбокага, Ліды, Вілейкі. Прымусова мабілізаваны ў Лідскі 77-мы полк пяхоты. Але некароны рэкрут вёў сярод жаўнераў непажаданую для камандзіраў агітацыю. І зноў рэпрэсіі. А ў 1938 годзе разам з бацькамі В. Струмень вымушаны быў пераехаць у

г. Сарны, што ў Заходняй Украіне.

Мне часта даводзілася сустракацца з Васілём Струменем у 1960–1980-я гады. Жывучы ва Украіне, Аляксандр Мікалаевіч часта наведваўся на Гродзеншчыну. Сваім чалавекам ён быў і ў рэдакцыях Дзятлаўскай і Лідскай раённых газет, друкаваўся ў рэспубліканскіх выданнях.

Добрамыслівы пагляд вачэй, прыветная ўсмішка, шчырае размова і сціпласць характарызавалі пісьменніка. Помню, як, прапануючы свае вершы ці ўспаміны лідскай газеце «Уперад», Аляксандр Мікалаевіч не мог схаваць сваёй прыроднай сарамлівасці, сумняваюся, ці варта друкаваць ягоныя вершы. Цягнула ж чалавека ў родныя сэрцу мясціны жаданне сустрацца з сябрамі змагарнай маладосці, блізкімі па духу і мэтах людзьмі. Такімі, як Ісак Карабельнік і Васіль

Камянецкі з Ліды, Пятрусь Граніт (Іван Івашэвіч), Вікенціў Салыга і Сяргей Бондар (Лідскі раён), К. Сцефановіч (Бярэзавіца) і многімі іншымі.

Ён часта начаваў у маёй кватэры і дзеляўся ўспамінамі аб даваенным жыцці на лідскай зямлі. З асаблівым пацудом расказаў пра сустрэчы з Ігнатам Дварчанінам, Сяргеем Прытыцкім, Піліпам Пестраком, іншымі волатамі беларускага народа, іх польскімі аднадумцамі Ежы Путраментам і Уладзіславам Бранеўскім. Мяне ніколі не здзівіла, калі Васіль Струмень прыехаў на ўрачыстасці з нагоды адкрыцця помніка Ігнату Дварчаніну ў Дзятлаве. Помню, наш сябра з удзячнасцю прыняў запрашэнне лідскіх журналістаў разам паехаць у Вязынку на ўрачыстасці ў гонар стогадовага юбілею Янкі Купалы.

Некалі Уладзімір Калеснік назваў Зачэпічы «гнездом паэтаў». Адсюль родам таксама Пятрусь Граніт і Герасім Прамень. Мяркую, што ўшанаваць і гэтых людзей, і гэтую мясціну проста неабходна – і ў назвах вуліц, і адмысловым музеем...

Аляксандр ЖАЛКОЎСКИ

Горад, каменем якога я стану

Алег ТАЛАЕЎ

Эса

Горад... Як дайно чалавецтва прывыкла аддзяляць гарады ад астатняга свету! Як дайно горад і астатні свет супрацьстаяць адно аднаму! Ледзь узнікнуўшы, старажытныя гарады Палесціны сталі для мясцовых бедуінаў эпіцэнтрам усіх магчымых і немагчымых грахоў. І за гэта былі пакараны Богам. Толькі ўзніклы Вавілон зрабіўся канцэнтратам звычайнай, культур, мой, багачыня і навуковых ведаў. Паспех рук чалавечых. Свята чалавечага розуму. І ўвабраў у сябе пакуты рабоў храмавых і хатніх, якімі адносна галавы сям'і былі ўсе яе члены. І тут жа храмавая прастытуцыя, зладзейства і тая адкрытасць, публічнасць жыцця, якая так палыхае людзей, што жывуць на прыродзе і адчуваюць сябе яе часткаю.

Даарыйскія гарады Індыі. Першыя поспехі камунальнасці. Першыя дзівосы планіроўкі. Росквіт мастацтва і навукі... Гарады, што здаюцца на літасць вакольнай прыроды. Цяжкая барацьба з джунглямі, якая заўсёды заканчваецца адным – людзі сыходзяць, прайграюць, адступаюць. Гарады не проста разбураюцца – яны робяцца абмежаванай часткай мясцовага ландшафту.

Гарады-полісы Старажытнай Элады! Вопыты дэмакратычнага жыцця. Выбарнасць улады. Дыспуты. Палітычныя партыі і інш., і інш., і інш. Ад некаторых «дасягненняў» людзі цяпер з задавальненнем адмовіліся б. Але – тэатры, стадыёны, музеі, гімназіі, гарадскія святочныя шэсці, храмы!

Рым. Які кліча сотні тысяч прагных да ўсяго. Мара мільёнаў. Пышны ва ўбраннях сваіх незлічоных храмаў. Улада. Яе сіла і бяссілле, якая адчуваецца ва ўсім. Горад, што дыктуе свае ўмовы пераможанаму свету. Мора агнёў, сярод якога спявае Нерон. Бессаромнасць матрон, якія аддаюцца рабам не па хаценні нават, а таму, што распуста ўзведзена ў норму. Апостал Пётр – камень, часцінка новага свету. Пакаранны хрысціян і маральная рэвалюцыя, якую яны здзяйсняюць.

Канстанцінопаль – Царград. Сімбіёз усходняй і заходняй цывілізацый. Масто́к-пераход ад Старажытнага Свету да Сярэднявечча. Забыты шчыт як нагода вярнуцца? Ці спадчыны трон, грамата, што пацвярджае права Трэцяга Рыма на Другі, а разам з ім і ўвогуле на ўсё?

Феадальныя гарады – маленькія, цесныя, поўныя рамеснікаў і нечыстот, якія неміласэрна, да эпідэміяў атручваюць паветра свабоды. Высы гэтай самай свабоды. Новая спроба чалавецтва падняцца да вышэйняй цывілізацыі.

Гарады Кітая – моры несвабоды і акіяны цывілізацыі. Гарады-храмы. Гарады-палацы. І Вялікая Кітайская Сцяна як сімвал водападзелу цывілізацый (чытай – горада) і варвараў.

Гарады дакалумбаўскай Амерыкі – падобныя і непадобныя на гарады астатняга свету. Забытыя і нанова адкрываемыя – Мекка археолагаў. І арабская Мекка, яшчэ адзін мост цывілізацый і эпох.

Гардарыкі... Краіна гарадоў ці агароджаў? Платы і шлагбаўмы паўсюль – сімвалы горада або сімвалы адвечнага жадання ўладаў «трымаць і не пушчаць»? Масква – вечна будуюцца і вечна гарыць. Будуюцца дамамі і ў армейскай шыхты. Гарыць полымем пажараў, што пажыраюць дзівосы драўлянага дойлідства і гарыць агнямі гарадскога ілюмінацыі. Не сімбіёз, а дзівосная сумесь Еўропы, Азіі і нечага «чыста як бы маскоўскага».

Берлін, як сімвал дабрачыннай немкі – хатняй гаспадыні. І разам з тым горад – капрызная жанчына. Колькі разоў цябе трэба браць па-нову, каб ты супакоілася і не лезла?..

Парыж... Зусім іншая жанчына... Фатальная палюбоўніца, якой даруеш усё – нават Напалеона. Горад-раманс, горад-галавакружэнне. Патаемная няздзейсная мара некалькіх пакаленняў савецкіх жанчын.

Лондан, як важны настаўнік. Так часта мяняе сяброў і ворагаў, што сам амаль забыў, а ў чым яна, вечная ісціна? Горад-музей, у якім усё больш усходніх турыстаў, гатовых стаць гаспадарамі. Горад, які стаміўся несці ношу белага чалавека.

Гарады Індыі. Мара савецкіх мужчын, якія так і застаюцца ў душы хлапчукамі.

Гарады! Як мала я вас пералічыў! Але ўжо выбачайце, вас нават больш, чым броду ад вас... А мне б да сябе, у лясцы і балоты Радзімы, у палі, вёсачкі і гарады Беларусі, пасярод якіх – Мінск.

(Працяг на стар. 8)

(Працяг. Пачатак на стар. 7)

Горад мой! Колькі ж табе дасталася! Першая згядка – і то «крывавыя берагі»... Толькі пачаў расці – разбурылі і перанеслі на 30 кіламетраў. У часы феадальнай раздробленасці рабавалі, каму не лягота, хто хацеў... Але гэта былі горкія, крывавыя прышчэпкі. Горад кожны раз падымаўся. І кожны раз быў хоць крыху іншым. Змененым. Мянё сельгаспрадукты на рамесніцкія вырабы. Мянё жыццё ўчарашняга селяніна на ўсё больш майстравітага рамесніка. Мянё не толькі свой воблік, мянё грамадскія адносіны вакол сябе. Менск – адным словам. І пры гэтым заставаўся самім сабою. У чымсьці нязменным праз вякі. Як ахвярны дуб і паднашэнні да яго, што дажылі да ХХ стагоддзя, на берагах Свіслачы. Як «Дзед» – мабыць, першы камень, леглы ў аснову Мінска і першы яго сімвал. Як сасна ці елка, што рвуцца да сонца праз асфальтавыя дарожкі гарадскіх сквераў і паркаў. Вось аб гэтым Мінску свайго дзяцінства і юнацтва, а не пра цяперашні горад-гігант, я і хачу расказаць. Бо многія, хто прыязджае сюды на пару дзён ці хто зросся з ім назаўсёды, так і не пабачаць яго, так і не адчуюць.

Першыя ўсвядомленыя ўспаміны – шум дрэў. Скрып соснаў і елак у «Парку Пяцідзясяцігоддзя Кастрычніцкай рэвалюцыі», у народзе – на Карчах. Я нарадзіўся слабым дзіцём, і бацька, узяўшы бутэлечку з малаком, перад другой зменаю нёс мяне ў парк. Малы намацаў бутэлечку за каўняром бацькавай кашулі і лез туды, а людзі смяяліся: цыцку шукае! Маленькія рудыя вавёркі, як маланкі, гойсалі па соснах. Яны бачылі кінутую людзьмі ежу, але набліжаліся да яе нясмела. І то калі побач нікога не было. Жыццё, мабыць, ужо прывучыла іх і верыць, і не верыць людзям. Таксама, як і птушак: галубы і вераб'і не баяліся людзей, садзіліся каля парковых лавак, ахвотна бралі ежу з рук. А вось вароны паводзілі сябе парознаму.

...І многія хлапчкі ў пілотках, шлемах і проста раскудлачаныя з'язджаюць з горад парк на самаробных чатырохкалёсных самакатах, седзячы ў іх, як у картынг, і кіруючы прырэдны, рухомай васьцю самаката з дапамогай прывязанай вярочкі. Картынгі тады былі ў навіну. А вось танкі – не. Часта, ідучы ў грыбы і ў ягады, мы бачылі іх у лесе. Ці свежавыкапаная пад іх аковы. Таму і самакаты нагадвалі мне танкі, толькі са знятай бранёй. «Броня крэпка, і танкі нашы быстры!» А тое, што нашы поўныя мужнасці людзі помняць горы, пустэльні і «зялёнкі» ўсіх частак свету? Толькі хіба ад гэтага лягчэй тым, хто не дачакаўся сваіх самакатчыкаў з тых паходаў? У іх сэрца так і махаюць хлопчыкі хто рукою, хто шабелякаю, адпраўляючыся ў першы паход. Адсюль, з сёння ў дзяцячае мінулае крычу сваім кавалерыстам, аўтамобілістам, касманаўтам і танкістам: «Не перакуліцеся! Дзецьце, даплывіце, даляціце да дому! І не той чорнай вестачкай. А жывыя і здаровыя».

У гэтым парку я паспытаў «заечую капусту» – кісліцу, якая не дала многім памерці ў вайну. І ягады малінаў, суніцаў, чарніцаў. І бацька, што раскаваў, як збіраў гэтыя ягады ў вайну і насіў прадаваць на Камароўку, каб купіць хлеба, падсоўваў мне бутэрброд з каўбасою – гэта табе зайчык прынес! Кошык для ягадаў быў вялікі, а хлопчык малы, таму падкладваў знізу траву, каб хутчэй напаўняўся кошык. Немцы заўважылі гэта. І аднойчы перакулілі кошык на пыльную зямлю. Тата не кінуўся збіраць гэтыя ягады. Ён проста плакаў ад крыўды. Кінуліся збіраць і есці проста з зямлёю іншыя абарваныя і галодныя дзеці. Былі сярод іх і яўрэі. Яшчэ не зайграла «Чароўная флейта» (карная аперацыя па вынішчэнні яўрэяў). А немцы смяяліся і падбукторвалі дзяцей. Звышчалавекі...

...А то вяртаюся думкамі ў парк, у раёне якога было Чырвонае ўрочышча (да 1930-х гадоў Архірэйскае ўрочышча. – «КГ»). Тут размяшчаліся кавалерыйская і артылерыйская часткі, і байцы Чырвонай Арміі, аб'яднаныя пад камандаваннем капітана Андрэўскага, далі жорсткі бой ворагу. Былі і паспяховыя контратакі, і ўпэкі непрыяцеля... Былі першыя маленькія раўчкі Перамогі. Чаму б гэты парк не назваць імем капітана Андрэўскага? Кроў байцоў яго атрада шуміць у кронах дрэў парка. Карані дрэваў вырываюцца, выпіраюць з зямлі, быццам рвуць варожыя пугы.

Тут часта можна пачуць галасы іншых салдат. Дзетсадаўцы цэлымі групамі гуляюць «у вайну». Хлопчыкі і дзяўчынкі. Лес вучыць сваіх дзяцей? Можна быць, кагосьці сагрэлі і ўрававалі гэтыя ўспаміны ў спякотным Афгане ці іншай «гарачай кропцы»? Саромеюся спытаць аб гэтым сваіх сяброў і аднакашніцаў – ветэранаў тых войнаў. Захоцць – самі скажуць. Чаго ў душу лезці з роспытамі? Толькі і слоў не трэба, калі ўбачыш, як гладзіць шурпатую кару дрэва ў Піянерскім скверы закрубелая рука. Як не адважваецца ўскочыць на спіну каню – выгнутаю дрэву – пасівелы хлопчык. Як ляжа ў высокую траву, тварам уніз, абдыме зямлю і замрэ. Усё. Усё скончылася. Прыйшоў! А побач будзе нехта скідацца на траіх. Жыццё заўсёды такое...

(Працяг будзе)

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 19

Уздоўж. 3. Камень. 5. Паэзія. 8. Валянцін. 9. Вакансія. 11. Слова. 12. Курбека. 13. Вецер. 16. Падарожжы. 19. Край. 23. Крынічкі. 27. Рымша. 28. «Верасок». 29. Шолам. 32. Інстытут. 33. Канвіцкі. 34. Амецце. 35. Лясная.
Упоперак. 1. Юнона. 2. «Радар». 3. Каваль. 4. Мілавіды. 6. Засценак. 7. Ясянец. 10. Збор. 14. Спражка. 15. «Мышанька». 17. «Дзяды». 18. Жакан. 21. Прышэсце. 22. Жамойцін. 24. Іван. 25. Быліна. 26. Багіня. 30. Жыццё. 31. Сваяк.

Малая крэйзнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ІГРЫШЧА – народнае зборышча з танцавальна-гульнёвымі і тэатралізаванымі паказамі. Пачатак бярэ ад усеагульных увеселянняў язычніцкай абрадаваці. Мае глыбокія карані ва ўсходнеславянскім фальклоры.

У Беларусі пашыраныя на поўначы, усходзе і ў цэнтральнай частцы. Там паняцце і сам тэрмін ігрышча часам выступае сінонімам «вечарынак» і «вечорак». Асабліва характэрныя ігрышчы для каляднага перыяду з ягонымі святымі (у некаторых мясцінах называюць «кравымі») вечарамі, калі можна ўсё паказваць «шыварат-навыварат», у карнавалізаваным выглядзе. Таму тут асабліва роля належала розным паказам: карнавалізаваныя хаджэнні пераапанутых (хадзіць «у гусары», «у цыганы»), гульнёвыя паказы «вяселля» («Жаніцьба Цярэшкі», «Жаніцьба бахара»), парадыйнае пахаванне з уваскрасеннем у танцы, гульні, смеху («Бабёр памёр, пашлі хараніць – ажно ён сядзіць...», «ажно ён за намі бяжыць!»), іншыя розныя гульні ў фанты, выбар пары ды іншыя («Яшчур», «Халімон», «Зязюля»).

У наш час многія элементы ігрышча працягваюць жыць у тых рэгіёнах, дзе паўней захавалася народныя мастацкія традыцыі, аднак прыкметна выяўляецца тэндэнцыя выпяцнення іх арганізаванымі святочнымі выступленнямі калектываў мастацкай самадзейнасці.

ІДАЛЫ – драўляныя, каменныя або металічныя выявы старажытных язычніцкіх багоў. Лакальныя назвы: багі, балваны, куміры, каменныя бабы, стоды. Найчасцей былі антрапаморфныя (мелі выгляд чалавека), зрэдку зааморфныя. Найбольш старажытныя антрапаморфныя выявы, якія прынята лічыць ідаламі, знойдзеныя пры раскопках паселішча позняга неаліту і ранняй бронзы (2 тыс. да н.э.) каля в. Асавец Бешанковіцкага раёна. Вядомыя таксама амаль 30 каменных і металічных ідалаў 1-га – пач. 2-га тыс. н.э. (большая ж частка была драўлянымі ідаламі, таму яны да нашых дзён не захаваліся).

У часы язычніцтва

ідалы былі аб'ектамі пакланення: іх ушаноўвалі, ім рабілі ахвярапрынашэнні (часам – чалавечыя), размяшчалі на свяцілішчах. Найхутчэй, кожны быў увасабленнем пэўнага язычніцкага бога.

Звычайна каменныя ідалы былі 0,6–1,2 м вышынёю, металічныя – меншых памераў, з 1–4 тварамі. Ідал у выглядзе слупа з чатырма тварамі стаяў на поплаве Дняпра пры дарозе з Рэчыцы ў Бабруйск (не захаваны). Каменныя ідалы з трыма тварамі (назва Трыглаў) выяўлены каля в. Млыны Камянецкага і в. Багуслаўцы Пружанскага раёнаў (не захаваліся). Большасць стодаў былі аднатварымі. Найбольш вядомыя: Слоніўскі, Шклоўскі (пад назвай Ёлап), знойдзены ў в. Атрамечавы Брэсцкага раёна, на Ваўкавыскім замчышчы, каля в. Хажова Маладзечанскага, Чаплі Кобрынскага, Ульянавічы Сенненскага, Міжэвічы і Юхнавічы Слоніўскага раёнаў, непадалёк ад Оршы і Клецка (усе не захаваліся). Вядомыя і іншыя ідалы ў розных мясцінах краіны.

Пасля прыняцця хрысціянства царква спрабавала прыстасаваць язычніцкія абрады да хрысціянскіх, таму вядомыя выпадкі, калі ідалам надавалі форму крыжа або на іх выбівалі крыж. Такія стоды выяўлены каля вёсак Даўгінава Вілейскага (стаіць на месцы), Грабаўцы і Залуззе Жабінкаўскага раёнаў (абодва захоўваюцца ў Брэсцкім абласным крэйзнаўчым музеі). Значная ж частка ідалаў была знішчаная пры хрышчэнні, скінутая ў вадаёмы ці балоты, закапаная ў зямлю.

ІЗБИЦА – 1) у драўляным дойдлістве Беларусі і суседніх краінаў (Польшчы і Украіны) XVI–XVII стст. зрубная надбудова над замкавай вежай, завершаная шатром. Будаваўся звычайна на драўляных замкавых сценах і выкарыстоўвалася як абарончае памяшканне. Выступала за аб'ём вежы. Знешнія выступы знізу былі адкрытыя і выконвалі ролю машыкуляў (навысных байніцаў у верхняй частцы сцяны крапаснога збудавання); 2) зрубная апора мастоў.

Фрагмент фігуры з в. Асавец

